

Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων, Πεδίον Άρεως, Βόλος, 38334,
<http://www.ldsa.gr/>, demolab@uth.gr, +3024210-74430/83666

Η αύξηση της μέσης ηλικίας στην απόκτηση των παιδιών-και ειδικότερα του πρώτου- στην Ελλάδα, μια ανάλυση σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο (2007-2016)

Δημήτριος Καρκάνης*

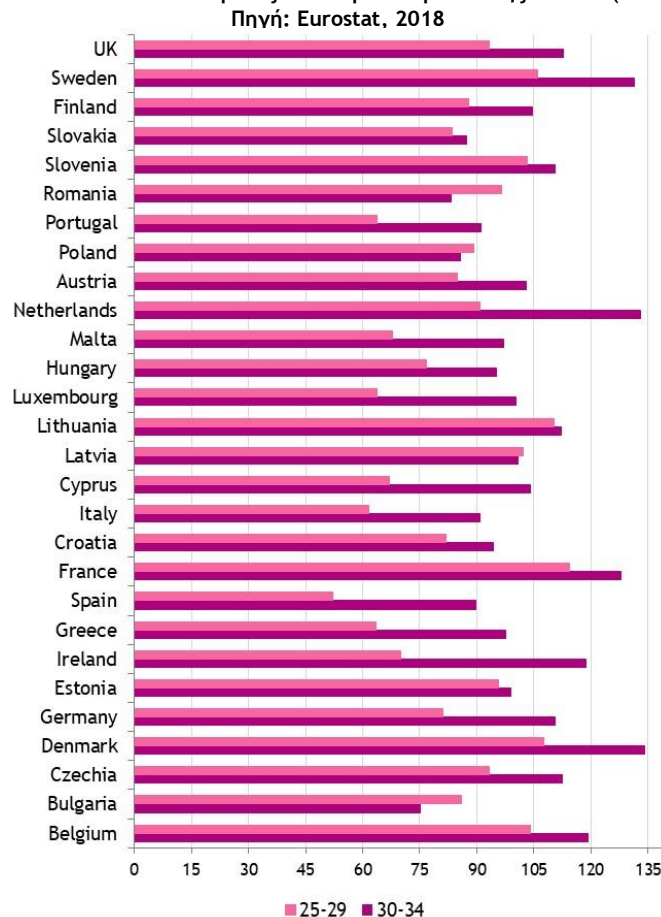
Η διαρκής αύξηση της μέσης ηλικίας στην τεκνογονία αποτυπώνει την μετατιθέμενη αναπαραγωγική δραστηριότητα των ζευγαριών στην Ελλάδα σε όλο και μεγαλύτερες ηλικίες. Η απόκτηση ενός παιδιού σε όλο και πιο «ώριμη» ηλικία (ιδιαίτερα δε του πρώτου) έχει πλέον ως αποτέλεσμα την υψηλότερη συχνότητα απόκτησης παιδιών στις ηλικίες 30-34 ετών. Το παρόν άρθρο επιχειρεί να αποτυπώσει τις χωρικές διαφοροποιήσεις της μετατόπισης της τεκνογονίας σε μεγαλύτερες ηλικίες σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο την τελευταία δεκαετία (2007-2016).

1. Η χρονική μετάθεση της αναπαραγωγικής δραστηριότητας στην Ελλάδα και στην Ε.Ε.

Η μειούμενη γονιμότητα, δηλαδή η τάση για την απόκτηση λιγότερων παιδιών και σε όλο και ωριμότερες ηλικίες από τις γυναίκες που γεννήθηκαν μεταπολεμικά αποτελεί πλέον κανόνα στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες του πλανήτη μας. Στο ερώτημα για τα αίτια της συρρίκνωσης της τελικής γονιμότητας των γυναικών, μιας συρρίκνωσης που έχει ξεκινήσει και στην χώρα μας με σχετική υστέρηση - στις αρχές του προηγούμενου αιώνα - η απάντηση δεν είναι προφανής και στη διεθνή βιβλιογραφία αναπτύχθηκαν τέσσερις βασικές - αν και συμπληρωματικές - προβληματικές (η ορθολογική επιλογή των φορέων, η αποφυγή ανάληψης κινδύνου, η θεωρία μετά-υλιστικών αξιών και τέλος αυτή της ισότητας των δύο φύλων). Οι θεωρίες αυτές αποτελούν το υπόβαθρο για την λήψη μέτρων πολιτικής για την στήριξη και ανόρθωση της γονιμότητας σε πολλές ανεπτυγμένες χώρες (Β. Κοτζαμάνης, 2018).

Η Ελλάδα δεν διαφοροποιείται σημαντικά των περισσότερων ανεπτυγμένων ευρωπαϊκών χωρών. Οι γεννήσεις μας τις τελευταίες δεκαετίες περιορίστηκαν σημαντικά, ενώ ταυτόχρονα η τελική γονιμότητα των γενεών των γυναικών που γεννήθηκαν μετά το 1935 βρίσκεται σταθερά κάτω από το όριο αναπαραγωγής (2,1 παιδιά/γυναίκα). Ταυτόχρονα, από τις αρχές της δεκαετίας του '80, χρόνο με τον χρόνο, η μέση ηλικία των γυναικών που τεκνοποιούν αυξάνεται σταθερά με αποτέλεσμα να εγγίζει πλέον τα 32 έτη (Β. Kotzamanis & J.P. Sardon, 2018). Η χρονική αυτή μετάθεση της αναπαραγωγικής δραστηριότητας σε όλο και μεγαλύτερες ηλικίες δεν αποτελεί φυσικά ελληνική ιδιαιτερότητα, καθώς το 2016 (Γράφημα 1), υψηλότεροι δείκτες (ποσοστά γονιμότητας) στις ηλικίες 30-34 ετών, σε σχέση με τους αντίστοιχους στις ηλικίες 25-29 ετών, καταγράφονται στην πλειοψηφία των 28 κρατών-μελών της Ε.Ε. Εξάιρεση στον κανόνα - υψηλότερη ή παρόμοια γονιμότητα στις ηλικίες 30-34 ετών με αυτή στις ηλικίες 25-29 ετών - αποτελούν τα νεότερα κράτη-μέλη της Ε.Ε. (οι πρώην σοσιαλιστικές δηλ. χώρες). Το ίδιο έτος, οι δείκτες γονιμότητας στην Ελλάδα στις πλέον γόνιμες ηλικιακές ομάδες (25-29 και 30-34 ετών) είναι από τους χαμηλότερους στην Ε.Ε., με αποτέλεσμα η ετήσια γονιμότητα στη χώρα μας την τελευταία δεκαετία (γύρω από τα 1,4 παιδιά/γυναίκα) να είναι και από τις χαμηλότερες ανάμεσα στον ευρωπαϊκό χώρο.

Γράφημα 1. Οι καθ' ηλικίαν δείκτες γονιμότητας στις ηλικίες 25-29 και 30-34 ετών μεταξύ των κρατών-μελών της Ε.Ε.-28 (2016)

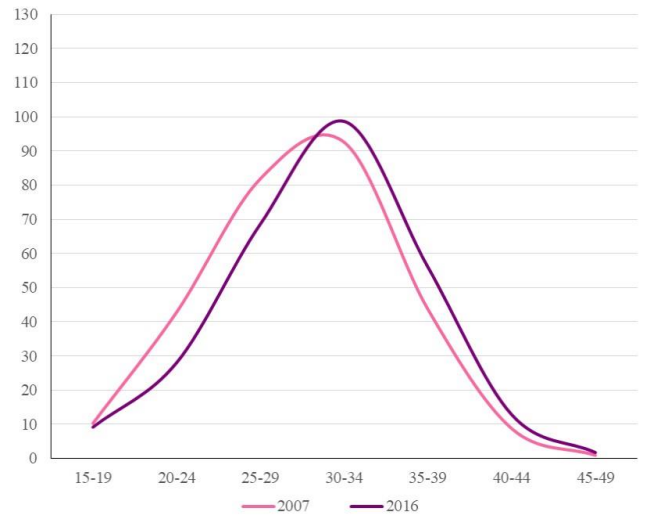
2. Οι πρόσφατες τάσεις

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά των μεταβολών στα αναπαραγωγικά πρότυπα του πληθυσμού μας μετά το 1980 είναι η σταδιακή πτώση των δεικτών γονιμότητας στις «μικρές» ηλικίες (Β. Κοτζαμάνης, 2017). Πέραν της προτίμησης των σύγχρονων ζευγαριών για περισσότερη «ποιότητα» αντί «ποσότητας» ως προς την απόκτηση και το μέγεθος των απογόνων τους, η ανωτέρω πτώση δύναται να ερμηνευθεί εν μέρει και ως αποτέλεσμα των σημαντικών κοινωνικών οικονομικών ανακατατάξεων και των αντίστοιχων μεταβολών στα πρότυπα και τις αξίες.

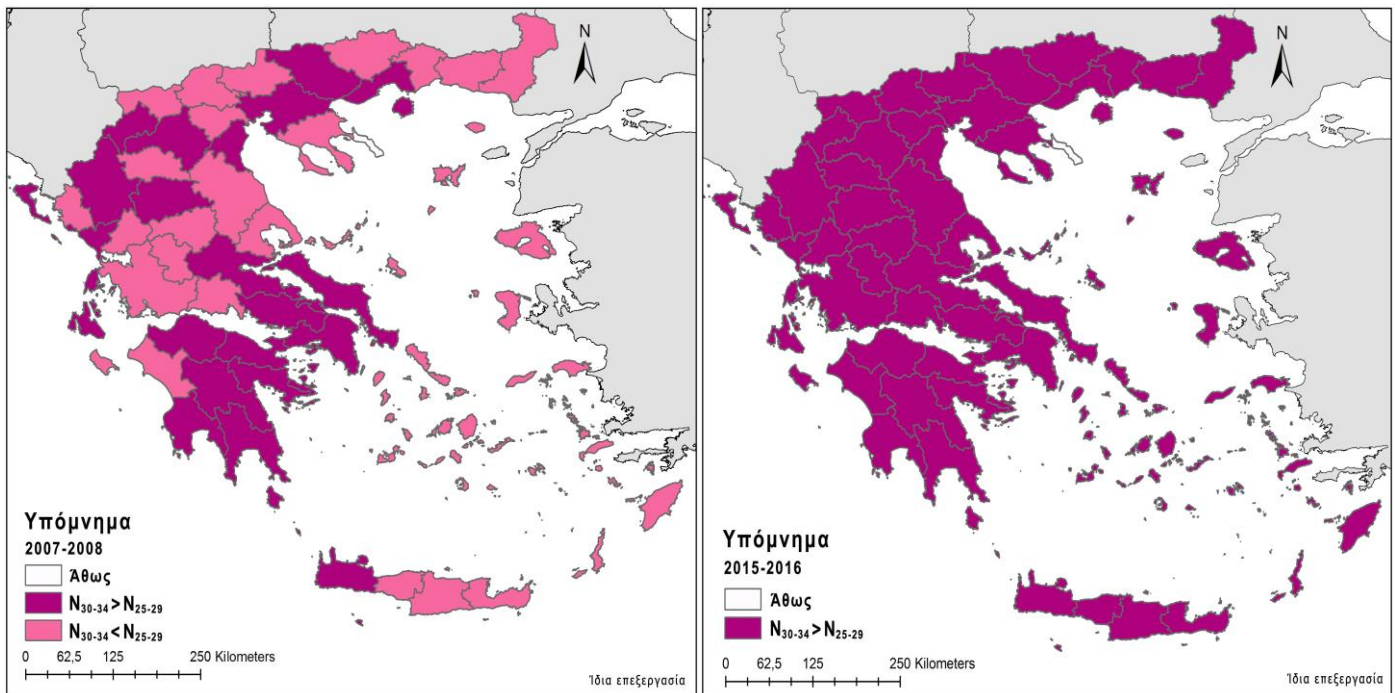
Στο άρθρο αυτό θα εξετάσουμε ειδικότερα τις μεταβολές των αναπαραγωγικών αυτών προτύπων την τελευταία δεκαετία. Το **Γράφημα 2** απεικονίζει την εξέλιξη των ειδικών καθ' ηλικία ποσοστών ολικής γονιμότητας τα έτη 2007 και 2016, σε δυο χρονιές όπου οι τιμές των ετήσιων (συγχρονικών) δεικτών γονιμότητας είναι παρόμοιες (1,38/1,41 παιδιά/γυναίκα). Συγκρίνοντας τους ειδικούς δείκτες γονιμότητας μεταξύ των δύο αυτών ετών - δείκτες που υπολογίσθηκαν στο σύνολο των γεννήσεων, ανεξαρτήτως δηλ. τάξης έλευσης του παιδιού - είναι επιπλέον εμφανής η πτώση της γονιμότητας στις ηλικίες <30 ετών και η αύξησή της κυρίως στις ηλικίες 30-34 και 35-39 ετών.

Ταυτόχρονα, σε περιφερειακό επίπεδο το 2016, οι γεννήσεις στις ηλικίες 30-34 ετών (N_{30-34}) είναι πλέον περισσότερες από τις αντίστοιχες των 25-29 ετών (N_{25-29}) σε όλους τους Νομούς της χώρας μας, σε αντίθεση με το 2007 όπου το αυτό ίσχυε για μόλις 23 Νομούς (**Χάρτες 1 και 2**). Είναι όμως ταυτόχρονα εμφανές ότι η χρονική μετάθεση της απόκτησης ενός παιδιού την τελευταία δεκαετία δεν εκδηλώνεται με ομοιογενή τρόπο στον ελλαδικό χώρο. Στους πλέον αστικοποιημένους Νομούς της χώρας μας, ήδη από το 2007 καταγράφονται περισσότερες γεννήσεις στις ηλικίες 30-34 σε σχέση με τις ηλικίες 25-29 ετών και στους παρατιθέμενους **Χάρτες 1 και 2** αποτυπώνεται ακριβώς αυτή η διαφοροποιημένη εξέλιξη της αλλαγής αυτής.

Γράφημα 2: Ειδικοί καθ' ηλικιάν δείκτες γονιμότητας: Ελλάδα 2007-2016 (Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2018)

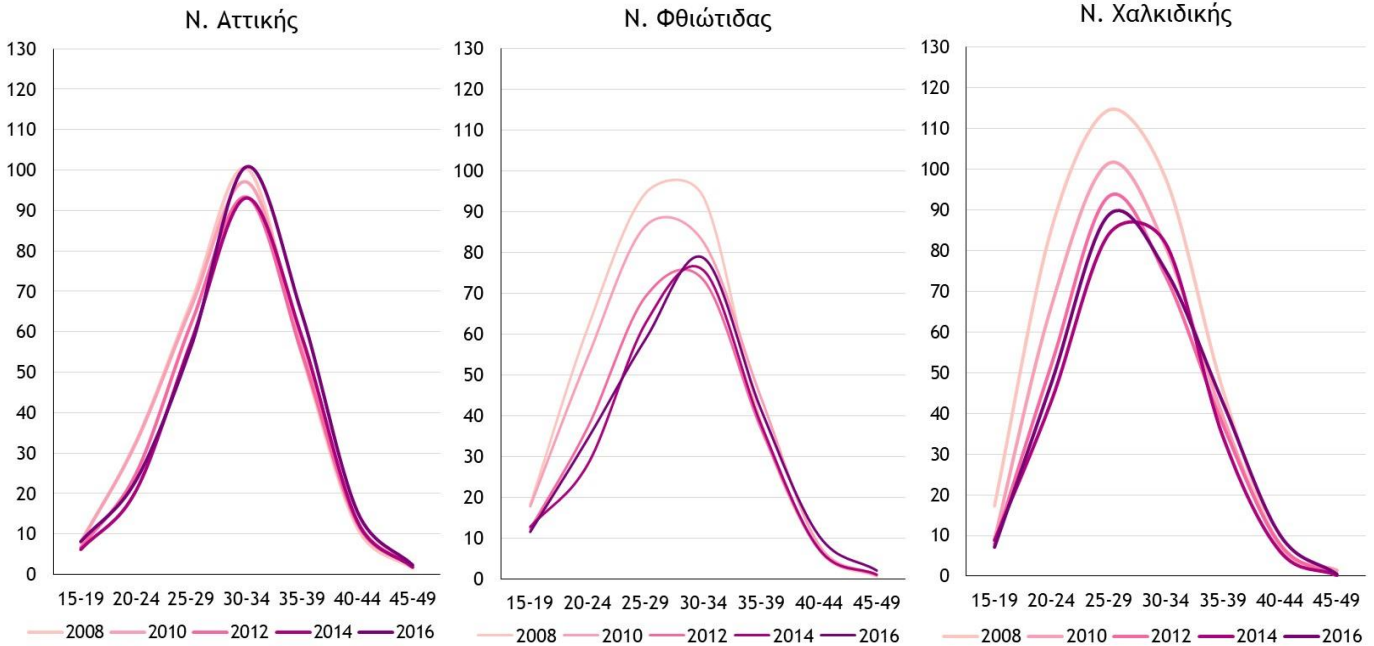

Χάρτες 1 και 2. Νομοί με $N_{30-34} > N_{25-29}$ το 2007-2008 και 2015-2016 (Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2018)

Ειδικότερα (**γράφημα 5^α**), σε μια πρώτη ομάδα Νομών - χαρακτηριστικό παράδειγμα ο Νομός Αττικής - ήδη από το 2007-08 τα ποσοστά γονιμότητας στα 30-34 έτη είναι υψηλότερα από αυτά των 25-29 ετών. Η δεύτερη ομάδα συγκεντρώνει Νομούς (χαρακτηριστικό παράδειγμα ο Ν. Φθιώτιδας) που βρίσκονται σε φάση σταδιακής μετάβασης της υψηλής γονιμότητας από τις ηλικίες 25-29 στις ηλικίες 30-34 ετών (**γράφημα 5^β**). Τέλος, σε πλήρη αντιδιαστολή με την πρώτη ομάδα, στην τρίτη συγκεντρώνονται ως επί το πλείστον παράκτιοι (πχ. Ν. Χαλκιδικής, **γράφημα 5^γ**) και νησιωτικοί Νομοί της χώρας στους οποίους η γονιμότητα το 2007-08 ήταν υψηλότερη στις νεαρότερες μητέρες (25 και 29 ετών). Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι στην τρίτη ομάδα συγκεντρώνονται κυρίως νομοί όπου το 2011 καταγράφονταν ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά αλλοδαπών (οικονομικοί μετανάστες που εγκαταστάθηκαν στη χώρα τις προηγούμενες δύο δεκαετίες). Ως αποτέλεσμα, φαίνεται ότι η περιορισμένη και χρονικά μετατιθέμενη αναπαραγωγική δραστηριότητα του ημεδαπού πληθυσμού στις περιοχές αυτές αντισταθμίζεται έως έναν βαθμό από την παραδοσιακά εντατικότερη και «νεανικότερη» αναπαραγωγική δραστηριότητα των αλλοδαπών. Ωστόσο η προσεκτική μελέτη των τάσεων ακόμη και στους Νομούς αυτούς υποδεικνύει ότι το πρότυπο διατήρησης της υψηλότερης γονιμότητας στις ηλικίες 25-29 ετών σύντομα θα ανατρέπετο, όπως και έγινε (**Χάρτης 2**).

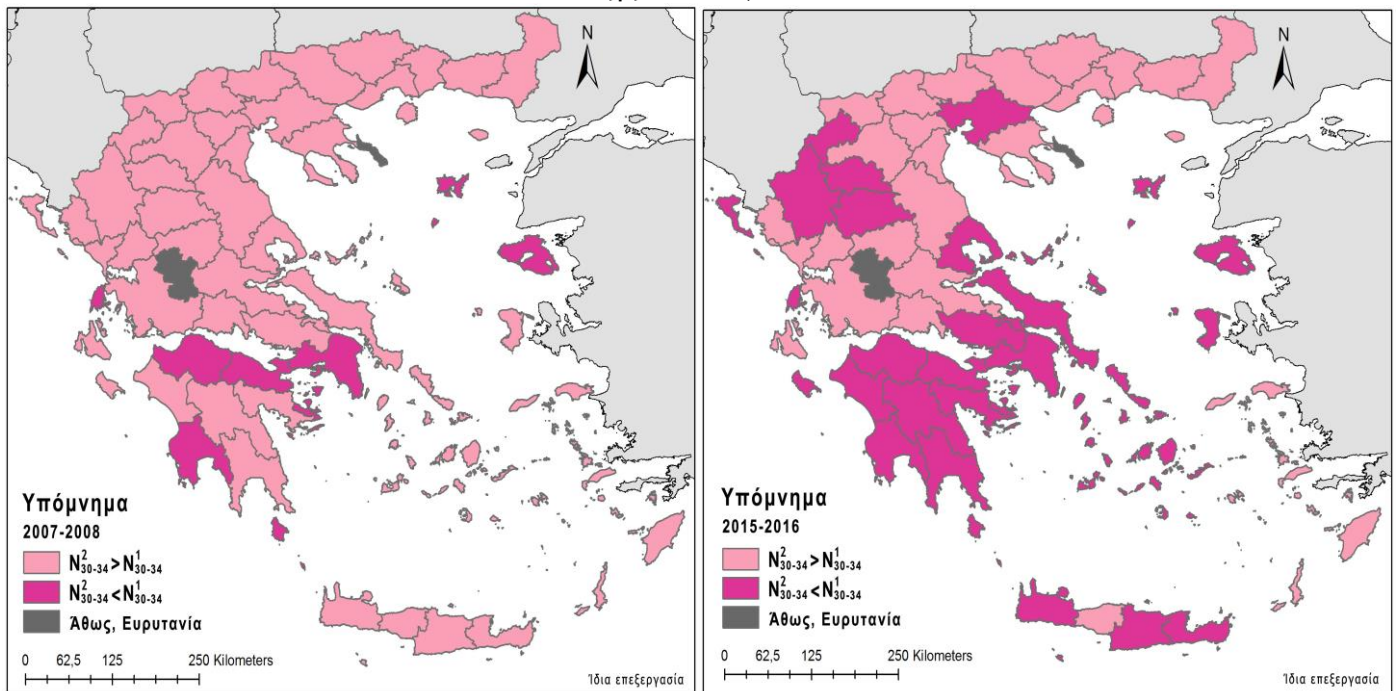
Γραφήματα 5α, 5β και 5γ. Καθ' ηλικιάν δείκτες γονιμότητας (σύνολο γεννήσεων, %) στους Νομούς Αττικής (α), Φθιώτιδας (β) και Χαλκιδικής (γ)
 Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2018

3 Η χωρική διαφοροποίηση της συχνότητας γεννήσεων πρώτου και δεύτερου παιδιού σε επίπεδο Νομού

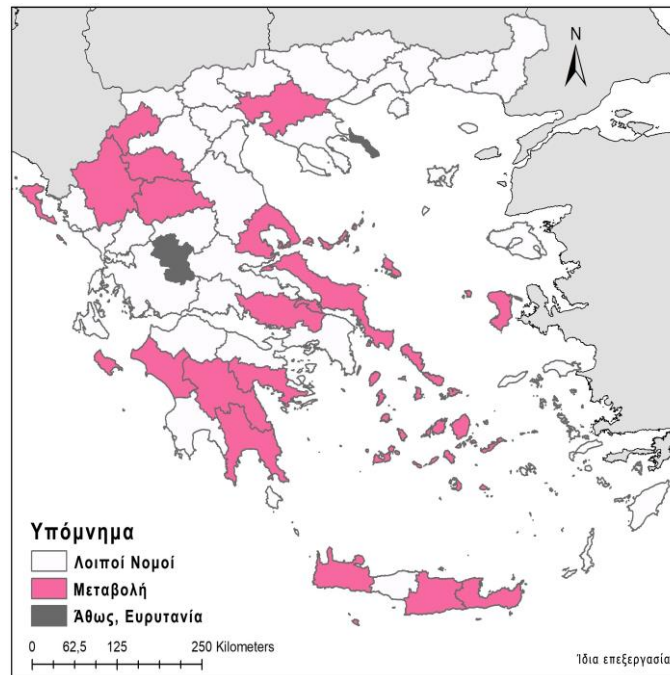
Η τελευταία δεκαετία χαρακτηρίζεται από τη συνέχιση της μετάθεσης της αναπαραγωγικής δραστηριότητας των γυναικών προς τις μεγαλύτερες ηλικίες, η δε πρόσφατη οικονομική κρίση ενίσχυσε απλώς την τάση αυτή (B. Kotzamanis et alii, 2017). Τίθεται όμως ταυτόχρονα ένα ερώτημα: Η μετατόπιση αυτή της συχνότητας τεκνοποίησης σε μεγαλύτερες ηλικίες, που είχε ως αποτέλεσμα το 2016 σε όλους τους Νομούς της χώρας μας οι γεννήσεις στα 30-34 έτη να είναι περισσότερες από τις αντίστοιχες στα 25-29 έτη, αφορά όλες τις γεννήσεις (πρώτες, δεύτερες, τρίτες, κοκ); Για να απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό, εξετάσαμε τις μεταβολές ανάμεσα στην αρχή και το τέλος της εξεταζόμενης περιόδου της συχνότητας έλευσης των πρώτων και των δευτέρων γεννήσεων, οι οποίες αποτελούν το 85-86% του συνόλου των γεννήσεων. Από την ανάλυση αυτή (Χάρτες 3-5) προέκυψαν τρεις ομάδες Νομών.

Χάρτες 3 και 4: Πρώτες (N^1_{30-34}) και δεύτερες (N^2_{30-34}) γεννήσεις στις ηλικιακές ομάδες 30-34 ετών για τα έτη 2007-2008 και 2015-2016
 Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2018

Στην πρώτη (Χάρτες 3 & 4) εντάσσονται η Πρωτεύουσα, τρεις Νομοί της Πελοποννήσου (Αχαΐα, Κορινθία και Μεσσηνία) και δύο νησιωτικοί Νομοί (Λέσβος και Λευκάδα), όπου οι πρώτες γεννήσεις στις ηλικίες 30-34 ετών είναι περισσότερες από τις δεύτερες τόσο στην αρχή όσο και στο τέλος της υπό μελέτη περιόδου. Το πλήθος των Νομών αυτών, αυξάνεται σημαντικά ανάμεσα στο 2007-08 και το 2015-16 (από 6 σε 25 αντίστοιχα). Η δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει Νομούς της κεντρικής Ελλάδας, της Μακεδονίας και Θράκης καθώς και τα Δωδεκάνησα, όπου τόσο το 2007-08 όσο και το 2015-16 είχαμε περισσότερες πρώτες γεννήσεις από δεύτερες στα 30-34 έτη (Χάρτες 3 & 4). Το πλήθος των Νομών αυτών μειώνεται σημαντικά ανάμεσα στην αρχή και το τέλος της εξεταζόμενης περιόδου (44 Νομοί το 2007-08, 25 το 2015-16, βλ. Χάρτες 3 και 4). Τέλος, στην τρίτη ομάδα συγκεντρώνονται Νομοί όπου το 2007-08 καταγράφηκαν περισσότερες δεύτερες γεννήσεις από πρώτες στις ηλικίες 30-34 ετών, ενώ το 2015-2016 είχαμε το αντίστροφο (περισσότερες πρώτες από δεύτερες γεννήσεις στις ηλικίες αυτές (Χάρτης 5). Στην ομάδα αυτή εντάσσονται κυρίως Νομοί της βορειοδυτικής Ελλάδας και της Πελοποννήσου ως και η πλειοψηφία των νησιωτικών Νομών της χώρας και η Κρήτη (εκτός του Ν. Ρεθύμνης).

Χάρτης 5. Νομοί που πέρασαν από την συχνότερη απόκτηση δεύτερου παιδιού στις ηλικίες 30-34 το 2007-08 στην συχνότερη απόκτηση ενός πρώτου παιδιού στις ίδιες ηλικίες το 2015-16
 Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2018

Συμπεράσματα

Η μέση ηλικία στην τεκνογονία αυξήθηκε στην Ελλάδα από τα 26,1 έτη το 1980 στα 31,5 έτη το 2017, γεγονός το οποίο οφείλεται στην μετατόπιση προς τα άνω της ηλικίας απόκτησης παιδιού/παιδιών και ειδικότερα στην ολοένα μεγαλύτερη συγκέντρωση των πρώτων γεννήσεων στις ηλικίες 30-34 ετών. Η συγκριτικά υψηλότερη γονιμότητα στη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα σε σχέση με την γονιμότητα στα 25-29 έτη και στη χώρα μας αποτελεί μια γενικότερη πραγματικότητα στα «παλαιά» κράτη-μέλη της Ε.Ε., αποτέλεσμα της αναθεώρησης της στάσης των σύγχρονων ζευγαριών προς περισσότερη «ποιότητα» εις βάρος της «ποσότητας» στην απόκτηση και διαπαιδαγώγηση των απογόνων τους (Becker & Lewis, 1973; Doerke, 2015). Η παρατηρούμενη αυξητική τάση της συγκέντρωσης των γεννήσεων στις «ώριμες» ηλικίες (30 -34 έτη) σε εθνικό επίπεδο ανάμεσα στο 2007 και το 2016 οφείλεται κυρίως στο ότι η απόκτηση ενός πρώτου παιδιού στις ηλικίες αυτές καθίσταται σταδιακά συχνότερη από την απόκτηση ενός δεύτερου σε όλο και μεγαλύτερο τμήμα της ελληνικής επικράτειας.

Βιβλιογραφία

Becker G.S., Lewis H.G. (1973) On the interaction between the quantity and quality of children. *Journal of Political Economy* 81, pp. 279-288.

Doerke M. (2015) Gary Becker on the quantity and quality of children. *Journal of Demographic Economics* 81, pp. 59-66, doi: 10.1017/dem.2014.8.

B. Kotzamanis, A Kostaki, P. Baltas (2017) The evolution of Period fertility in Greece and Its changes During the Current Economic Recession, *Population Review*, vol. 56 (2), pp. 127-145.

B. Κοτζαμάνης (2017) Οι δημογραφικές εξελίξεις στην μεταπολεμική Ελλάδα, τάσεις, ρήξεις και προοπτικές Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας - ΤΜΧΠΠΑ / ΕΔΚΑ, *Σειρά ερευνητικών Εργασιών*, 12.

B. Κοτζαμάνης (2018) Η γονιμότητα, βασική μεταβλητή της εξέλιξης του πληθυσμού μας, *Δημογραφικά Νέα*, 33.

B. Κοτζαμάνης, Α. Κωστάκη, Δ. Μπαλουρδος, Α. Τραγάκη (2018) Οι δημογραφικές εξελίξεις / προοπτικές του πληθυσμού της Ελλάδας και οι κατευθυντήριες γραμμές μιας δημογραφικής πολιτικής. Έκθεση υποβληθείσα στην Βουλή των Ελλήνων Διακομματική Κοινοβουλευτική Επιτροπή για το Δημογραφικό. Αθήνα, 2018.

B. Kotzamanis, J. P. Sardon (2018) La fécondité en Grèce de l'après-guerre, tendances lourdes et ruptures (in coop. with), pp. 253-276, in: B. Kotzamanis., A. Parant (eds), *Regards sur la population de l'Europe du Sud-est/ Viewpoints on Population in South-East Europe*, Demobalk, Athens, 2018.